

EL BORDELL DELS PROHOMS.  
EL CONTROL MUNICIPAL DE LA PROSTITUCIÓ  
AL CASTELLÓ DEL SEGLE XV

PAU VICIANO<sup>1</sup>

**Resum:** Com en altres poblacions medievals, les autoritats municipals de Castelló de la Plana regulaven l'exercici legal de la prostitució. El municipi sostenia el bordell públic per a desviar unes passions que, altrament, podien degenerar en adulteris i violències, i en última instància en desordres que amenaçaven el matrimoni com a garantia de la reproducció material i social de la comunitat i de les seues jerarquies. En aquest article s'analitzen els arguments morals i polítics, els espais i els protagonistes de la prostitució legal, així com la repressió dels comportaments que se n'eixien d'aquest marc.

**Paraules clau:** Prostitució; Política municipal; Comportaments sexuals; Criminalitat.

**Abstract:** As in other medieval towns, local authorities of Castelló de la Plana controlled legal prostitution. Town council supported public brothel in order to dissuade some passions that, otherwise, could degenerate into adultery and violence, and in the last analysis into disorders that threaten marriage as guarantee of material and social reproduction of community and its hierarchies. In this paper we analyze moral and politic arguments, places and protagonists of legal prostitution, and repression of transgressor behaviours.

**Keywords:** Prostitution; Local government; Sexual behaviour; Criminality.

SUMARI

1. Les actituds davant la prostitució.- 2. Del bordell a l'hostal: els espais de la carn.- 3. Els protagonistes: hostalers i "males dones".- 4. Les pràctiques repressives.

---

<sup>1</sup>Arxiu del Regne de València.

Data de recepció de l'article: desembre de 2003; data d'acceptació i versió final: desembre 2004.

«Anuario de Estudios Medievales», 35/1 (2005), pp. 327-358.- ISSN 0066-5061.

En febrer de 1457 arribaven a Castelló les notícies del “gran e molt spantable” terratrèmol que havia colpit la ciutat i regne de Nàpols<sup>2</sup>. Més enllà de les morts i destruccions, la catàstrofe va remoure també les consciències: havia estat un càstig de Déu. Aplacar la ira divina exigia que les autoritats s’afanyassen a “corregir, stirpar e castigar los vicis, crims e peccats públics e molt abominables que tots jorns se cometen contra la divinal magestat”. Castelló no n’era cap excepció. Els seus veïns jugaven, blasfemaven i es lliuraven la luxúria amb un entusiasme preocupant. La domesticació dels comportaments il·lícits, doncs, no era sols un problema moral, sinó un afer públic que incumbia a les autoritats civils, en la mesura que aquestes transgressions podien atraure el càstig del cel i, en qualsevol cas, sempre atemptaven contra l’orde social. I entre aquests excessos el “peccat de carnalitat” era el de conseqüències més greus. El catàleg de delictes sexuals que el consell de Castelló pretenia d’erradicar —l’alcavoteria, l’adulteri, el concubinatge, la prostitució il·legal<sup>3</sup>—, demostra que, contràriament a les ensenyances dels predicadors, molts veïns i veïnes de la vila no es conformaven amb els prudents marges de la sexualitat conjugal<sup>4</sup>. Marits i mullers, solters i fadrines mantenien contactes il·lícits que amenaçaven el matrimoni, un desordre que no sols vulnerava la llei divina, sinó que, pel paper central d’aquesta institució, posava en perill la mateixa estabilitat de la societat<sup>5</sup>.

<sup>2</sup>Arxiu Municipal de Castelló (AMC), Llibres de Consells (LC) (1456-1457), 22 de febrer de 1457.

<sup>3</sup>En aquest acord municipal, es castigava qualsevol “fembra, notòriament putana” que visca fora del bordell de la vila “lliurant son cors a altres públicament e fahent-ne ofici”, *ibidem*.

<sup>4</sup>Que aquestes pràctiques eren ben reals durant el Quatre-cents pot comprovar-se en les denúncies que rebia la cort del justícia i en les seu manaments. Pel que fa al concubinatge, en 1445 es prohibia a l’assaonador Jaume Alberit que albergàs “la dona na Angelina, la qual en dies passats solia star en sa casa” (AMC, CJ, 9 de març de 1445), i de manera semblant s’indicava que Pere Valero “stava e habitava en sa casa”, il·lícitament, amb la dona Guissabel de Sevilla (*ibidem*, 5 de maig de 1445). Tres anys després es tornava a manar a Jaume Alberit que “haga llançada la dona que té en casa de sa casa e habitació”, sota l’amenaça d’una pena de mil cent sous (*ibidem*, 5 d’abril de 1448). Ja al final del segle XV, en 1495 el justícia manava a la muller d’en Saguier, carnisser, que “no s mude ne logue per ella habitat lo alberg que stà entre en Palazí e la sissa... com sia dona amigada e tinga en sa companya” (*ibidem*, 2 de març de 1495). De la mateixa manera, hi ha dades concretes sobre les activitats dissolvents d’alcavots, com els dos que el justícia condemnà a galeres en 1419 (Arxiu del Regne de València, Mestre Racional 6942).

<sup>5</sup>A la regió d’Avinyó, els escassos delictes sexuals que arribaven als tribunals feien referència sobretot a l’adulteri, cosa que manifesta l’afany de les autoritats per defensar la institució matrimonial, vegeu Jacques CHIFFOLEAU, *Les justices du Pape. Délinquance et criminalité dans la région d’Avignon au quatorzième siècle*, París, Publications de la Sorbonne, 1984, pp. 175-195. Per a una primera aproximació a les conductes transgressores en les viles valencianes, vegeu el treball pioner d’Antoni FURIÓ i Ferran GARCIA-OLIVER, *Del dia i de la nit. Actituds i comportaments al món rural valencià*, “Ullal”, 9 (1986), pp. 43-52.

Davant d'aquest clima de transgressió, s'optava per polítiques represives —com aquestes disposicions de 1457—, però igualment es buscava una manera de desviar les passions i conjurar els seus efectes més perniciosos. Pragmàtics i allunyats del rigorisme religiós, els dirigents de la vila havien de complementar les polítiques repressives amb una vàlvula d'escapament com era el bordell municipal, l'únic lloc on podia tolerar-se legítimament la pràctica de la luxúria.

### 1. LES ACTITUDS DAVANT LA PROSTITUCIÓ

Amb tot, si alguna cosa estava clara és que la prostitució, des del punt de vista religiós, de la doctrina, era un pecat tant per a la dona que l'exercia com per als seus clients. Els tractadistes, seguint la tradició patristica, identificaven la sexualitat amb la luxúria i no va ser fins el segle XIII, amb les aportacions de sant Tomàs, que va adquirir un cert espai de tolerància però sempre dins del matrimoni<sup>6</sup>. Les predicacions de sant Vicent Ferrer no deixaven dubtes: “de luxúria, que no'n vulla usar degú sinó los qui són en matrimoni verdader, e que aquests, encara, per la manera per Déus ordenada”<sup>7</sup>. Amb tot, el pecat de luxúria tenia les seues jerarquies. Les transgressions més abominables eren l'adulteri, l'incest i l'homosexualitat, en la mesura que atemptaven contra la institució matrimonial. Per això, “usar solt ab solta”, és a dir, les relacions entre solters, era “lo pus petit pecat de luxúria”<sup>8</sup>. Un altre tractadista com Francesc Eiximenis afirmava, ja centrant-se en la prostitució, que “simpla fornicació ab fembra pública sia gran pecat”<sup>9</sup>. Així doncs, tant els auditoris populars que eren colpits pels sermons del dominic com els prohoms que buscaven les orientacions polítiques del frare franciscà podien conèixer que no hi havia cap plaer carnal lícit sense passar abans per la bendició eclesiàstica. Això era la doctrina, però les

---

<sup>6</sup>Vegeu de J.L. FLANDRIN, *La moral sexual en occidente. Evolución de las actitudes y los comportamientos*, Barcelona, 1981, pp. 114-147.

<sup>7</sup>*Sermons de Sant Vicent Ferrer*, Barcelona, Barcino, ed. a cura de Josep SANCHIS SIVERA, IV, p. 171.

<sup>8</sup>*Ibidem*, II, p. 273.

<sup>9</sup>Francesc EIXIMENIS, *Lo Crestià*, Barcelona, Edicions 62, 1983, ed. a cura d'Albert HAUF, p. 156.

actituds populars eren molt més laxes i les disposicions de les autoritats civils es guiaven per consideracions més pragmàtiques.

En els mateixos sermons vicentins, encara que només fos per a rebatre'ls, apareixen retratades les creences i els comportaments de la majoria dels valencians de l'època. I sembla clar que per a molts el pecat de luxúria només el cometien els adúlter, mentre que els homes solters podien gaudir d'una sexualitat més aviat desimbolta. Així, el predicador posava en boca de la gent afirmacions com aquesta: “Yo bé crech que hun hom que no haje muller e té putana en casa... no és pecat”<sup>10</sup>. Si més no per al client, els serveis de les prostitutes, consentits i raonablement ben pagats, tampoc no resultaven vergonyosos ni constituïen cap transgressió, ja que deien “e pus que yo la pach bé a ella plau e a mi plau, donchs quin pecat és?”<sup>11</sup>. D'altres negaven haver caigut en el pecat de luxúria en confessar que “no he jagut sinó ab fembra pública”<sup>12</sup>. Amb el seu verb encès, el sant dominic no deixava de recordar al seu auditori de fornicadors que, encara que la dona siga soltera, si “tu fas tal cosa ab ella, encara que a ella plàcie, fas injúria a Déu”<sup>13</sup>. I ací s'inclouen també les dones públiques, en la mesura que també eren filles de Déu.

El rigorós plantejament de la doctrina que difonien els predicadors no era el més adequat per a orientar les autoritats ciutadanes en la seua tasca de govern. I de fet, els mateixos tractadistes religiosos que condemnaven sense pal·liatiu qualsevol relació fora del matrimoni havien de fer concessions a les actituds dels dirigents civils quan es referien a la societat real. Un teòleg tan estricte com sant Vicent Ferrer havia d'acceptar la conveniència dels bordells municipals, “bé per als malastruchs al cantó de la vila”<sup>14</sup>. Tanmateix, és en els escrits polítics de Francesc Eiximenis on millor es reflecteixen les actituds dels prohoms que governaven la ciutat de València i la resta de viles del país. La necessitat de superar la contradicció entre les la concepció religiosa i el

---

<sup>10</sup>Roc CHABÀS, *Estudio de los sermones valencianos de Sant Vicent Ferrer, que se conservan manuscritos en la biblioteca de la basílica metropolitana de Valencia*, “Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos”, VIII (1903), pp. 291-295.

<sup>11</sup>*Sermons, op. cit.*, V, p. 215.

<sup>12</sup>*Ibidem*, IV, p. 32.

<sup>13</sup>*Sermons, Ibidem*, V, p. 215.

<sup>14</sup>*Ibidem*, III, p. 12. La mateixa concepció tenia Francesc Eiximenis, ja que en la seua ciutat ideal no podia prescindir-se del bordell, però havia de situar-se, igual que altres llocs infectes com els hospitals, llatzarets i tafureries, “a la part contrària d'aquell vent qui més s'usa en la ciutat, per tal que lo vent aquell no tir les infeccions del dit lloc”, *op. cit.*, p. 190.

pragmatisme de l'administració civil es plantejava en un capítol de *Lo Crestià*, que precisament es titulava “Per què la santa Esgleia e los prínceps sostenen les fembres públiques?” Per al franciscà la prostitució era un pecat “tal que la llei de Déu puneix”, però no veia convenient que els poders religiosos i civils tractassen d'erradicar-la, ja que

si aquest pecat era punit per la senyoria present, seria en gran perill que los hòmens no falssen major pecats, així com pecat d'adulteri e pecat contra natura, los quals són notables nocuments de la cosa pública, per talla senyoria dissimula aquest pecat de fornicació, e el permet<sup>5</sup>.

La prostitució, doncs, havia de tolerar-se com un mal menor que estalviava danys pitjors a la comunitat. Eiximenis escrivia més com un tractadista polític que no moral, en la mesura que no destacava tant els efectes particulars del pecat sobre les ànimes com les seues conseqüències negatives per a la “cosa pública”. La resta de transgressions sexuals, qualsevol contacte fora del matrimoni, eren condemnades sense cap excepció i havien de ser perseguides per les autoritats públiques. No es tractava tant d'una defensa del matrimoni en tant que remei de la luxúria, sinó com a institució indispensable per l'organització social. Per al franciscà, el matrimoni és el “radical fonament de la cosa pública”, en la mesura que era la institució clau per a la reproducció de la societat establerta: “tota natura humana haja a conservar degudament e justa per via de matrimoni”. És a dir, per una banda, les unions vàlides asseguraven la continuïtat biològica de la comunitat, la “generació d'infants legítims”<sup>16</sup>, i en aquest sentit, la persecució de les transgressions que evitaven o amenaçaven els matrimonis podia veure's, no sols com un afer de moralitat, sinó també com un aspecte de la política demogràfica de les autoritats civils. L'altra cara de la moneda eren les mesures que el consell de Castelló prenia per a incentivar els casaments en un època de greu davallada de la població. Així, en 1453, personatges tan honorables com el mercader Nicolau de Reus, el jurista Pere Miralles i el llaurador Guillem Ribalta eren comissionats per a “tractar matrimonis per lo profit e utilitat de la dita vila”<sup>17</sup>. D'altra banda, les unions legítimes eren un canal de transmissió de l'herència que permetia reproduir les jerarquies socials existents. En conseqüència,

---

<sup>15</sup>F. EIXIMENIS, *op. cit.*, p. 156.

<sup>16</sup>*Ibidem*, pp. 213-214.

<sup>17</sup>AMC, LC (1453-54), 22 d'agost de 1453.

l'adulteri posava en perill l'ordre social perquè podia significar una “furtiva transportació d'heretats e de patrimonis” i podia provocar la ruptura dels matrimonis, “la qual cosa sovint aporta a gran damnatge la cosa pública e gran altercació e mutació de moltes qüestions qui se'n segueixen”. I aquestes separacions dels cònjuges, en definitiva, afeblien la demografia de la comunitat, que era sentida com l'exponent de la seua puixança: “veus que es segueix divorci del matrimoni, e per consegüent la cosa pública és damnificada en aquesta part per fretura de generació”. L'obligació de les autoritats civils, doncs, era perseguir les activitats que allunyaven els veïns del matrimoni “per vies il·lícites e carnals”, sobretot els alcavots i alcavotes, que s'encarregaven d'arranjar els adulteris. De la mateixa manera, havien de ser bandejades de la comunitat les males dones que posaven en perill els matrimonis.

Aquest missatge s'identificava amb les preocupacions dels oficials que regien la capital i les viles del país. Interès general de mantenir un ordre social del qual eren els principals beneficiaris, però també interès particular per assegurar la seua hegemonia. La solidesa de les xarxes de poder que s'articulaven a través de les aliances matrimonials es veia amenaçada tant per l'adulteri de les esposes d'aquests prohoms com per les violències que podien sofrir les seues filles. La infidelitat de la muller, amb el dubte sobre la paternitat dels fills, alterava la solidesa del llinatge —en definitiva un grup de filiació patrilinial—, i en qualsevol cas la ruptura dels cònjuges amenaçava l'aliança amb la família de la dona. De la mateixa manera, una filla violada o seduïda era una peça devaluada en l'escaquer de les estratègies matrimoniales. I, amb la mateixa lògica, a Gandia els qui arranjavien casaments sense el consentiment del pare de la donzella eren castigats amb la pena de mort, una condemna molt més greu que la sanció que planava sobre els simples alcavots<sup>18</sup>.

Els intermediaris de les relacions il·lícites, doncs, havien de foragitar-se de la societat, però al cap i a la fi el perill estava latent, venia sobretot de la fogositat dels grups de joves fadrins i de les insatisfaccions de molts marits. No bastava amb reprimir, sinó que les passions carnals havien de canalitzar-se

---

<sup>18</sup>Ferran GARCIA-OLIVER (ed.), *Llibre d'establiments de Gandia. Imatges i missatges en una vila medieval*, Gandia, Ajuntament, 1987, p. 117, on s'amenaçava amb la forca als qui gosassen “fer, tractar, fermar o esposar per paraules de present, per si ni per interposada persona, ab alguna doncella o fadrina o fembra que vaga sots hàbit de fadrina sens llicència y exprés consentiment del pare de aquella, si n'aurà, e si no haurà pare o mare del tudor e curador e parents de aquella”.

de manera controlada. El cas de Guillem Gomar, un jove acusat d'un intent de violació, deixava clara la funció del bordell com a lloc d'iniciació dels adolescents i que, fins a cert punt, constituïa una alternativa pacífica a les agressions col·lectives que cometien altres colles de joves. Quan va ser interrogat durant el seu judici sobre si "ho havia feyt a nenguna dona", Gomar digué que no, fins que feia poc havia anat amb el fill de Guillem Llançola, el seu "companyó", al bordell, on trobaren "una dona grossa pública, e que lo dit Lançola entrà ab ella, e après li féu entrar... e la y paguà"<sup>19</sup>. La prostitució trobava així un espai legal, però devia restar sota la vigilància de les autoritats i, sobretot, aïllada del contacte amb les dones honestes. De fet, la creació dels bordells municipals anava unida a la repressió de les prostitutes que exercien el seu ofici per lliure i de qualsevol dona que visqués amigada<sup>20</sup>. El motiu, repetit una i altra volta, era evitar que les dones honrades fossen corrompudes pels mals exemples. Els prohoms, doncs, no confiaven massa en la virtut de les seues esposes i filles. I així ho donaven a entendre els de Castelló quan, en 1495, van emprendre una campanya moralitzadora a fi que "lo carrer e la universitat fossen purgats de males dones, foragitant aquella defora la vila, per remoure que les bones no sien contaminades"<sup>21</sup>.

Més que la rendabilitat econòmica del monopoli de la prostitució legal, d'altra banda poc significativa en una vila mitjana com Castelló, el municipi sostenia el bordell públic per a desviar unes passions que altrament podien degenerar en adulteris i violències, i en última instància en desordres que amenaçaven tot el veïnat i sobretot feien perillar les aliances que afavorien l'hegemonia dels prohoms. En definitiva, la justificació del bordell municipal era la defensa del matrimoni com a garantia de la reproducció material i social de la comunitat i de les seues jerarquies.

---

<sup>19</sup>AMC, Cort del Justícia (CJ), 28 de març de 1466.

<sup>20</sup>Això succeïa en la capital del regne, segons Rafael NARBONA, *Pueblo, poder i sexo. Valencia medieval (1306-1420)*, València, Diputació, 1992, pp. 148-160 i també en la resta de viles valencianes, tal com pot veure's, entre altres, en els establiments de Gandia ja citats i en Aureliano J. LAIRÓN (ed.), *Las Ordenanzas municipales de la villa de Alzira en los siglos XIV y XV*, Alzira, 1986. La mateixa política aplicaven les autoritats municipals de les ciutats de Borgonya, d'acord amb l'estudi de Jacques ROSSIAUD, *La prostitución en el medievo*, Barcelona, Ariel, 1986, i de Llenguadoc, una zona de gran paral·lelisme amb el cas valencià, segons la monografia de Leah Lydia OTIS, *Prostitution in medieval society. The history of an urban institution in Languedoc*, Chicago, Universitat, 1985, pp. 89-99.

<sup>21</sup>AMC, CJ, 12 de juny de 1495. Pocs dies després, el 22 de juny, hi hagué una nova acció repressiva contra una dona acusada de ser deshonest a que es justificava per tal "que les bones sien conservades e les males foragitades".

## 2. DEL BORDELL A L'HOSTAL: ELS ESPAIS DE LA CARN

Les notícies més explícites sobre el bordell de Castelló són de 1401, quan es va dictar una ordinació municipal que establia que tota “fembra usant en tal manera l'orrible ofici de fornicació o adulteri sie e stigüe en lo bordel, loch designat e apartat, on les males fembres habiten o deuen habitar, e no stiguen ne habiten dins los murs de la dita vila”<sup>22</sup>. Així doncs, a l'inici del Quatre-cents ja hi havia un bordell fora del nucli urbà, concretament davant del portal de la Fira. Ja existia almenys des de 1371, donat que en el llibre de la peita d'aquest any s'esmentaven terres de secà situades “damunt lo bordell”<sup>23</sup>. Aquest emplaçament exterior, però, aviat va deixar de ser satisfactori per a les autoritats locals. En 1413 el consell va manar que una comissió formada pel justícia, els jurats i alguns prohoms “veejen e acorden en qual loch de la vila les fembres públiques mils staran e puxen star apartadament”<sup>24</sup>. L'intent de traslladar el bordell a l'interior dels murs no va reeixir, i deu anys després tornava a plantejar-se la qüestió. El notari Bernat Sala demanava en 1423 al consell que designàs “alcun loch idoneu et sufficient de la dita vila en lo qual les dones mundàries que en la dita vila declinarien pogessen cohabitar e star, com en lo loch hon de present staven, ço és, fora los murs de la vila damunt dita, era cosa fort impròpia e escandalosa”<sup>25</sup>. L'escàndol, però, no seria tant l'exclusió de les dones fora del nucli habitat, com la dificultat de controlar els aldarulls que es produirien en un lloc dels afores i, sobretot, l'espectacle que s'oferia als veïns que cada dia

---

<sup>22</sup>Lluís REVEST CORZO (ed.), *Libre de ordinacions de la vila de Castelló de la Plana*, Castelló, Societat Castellonense de Cultura, 1957, pp. 87-89. Sobre el bordell de Vila-real, vegeu de José María DOÑATE SEBASTIÁ, *Delitos y delinquentes (La Plana, época foral)*, “Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura” (BSCC), LXVI (1988), pp. 309-333, i pel que fa al de Morella, pot veure's de Manuel GRAU MONSERRAT, *El bordell medieval de Morella*, “Boletín de Amigos de Morella y su Comarca”, IV (1978), pp. 27-36.

<sup>23</sup>José SÁNCHEZ ADELL, *Paisaje urbano de una villa valenciana bajomedieval. (Notas y datos para una topografía de Castellón de la Plana, s. XIII-XV)*, BSCC, LXVI (1990), p. 312.

<sup>24</sup>AMC, LC (1413-14), 1 de novembre de 1413, segons el text publicat per Francisco A. ROCA TRAVER, *El tono de vida en la Valencia medieval*, “BSCC”, LIX (1983), p. 66.

<sup>25</sup>José SÁNCHEZ ADELL, *Castellón de la Plana en la Baja Edad Media*, Castelló, Societat Castellonense de Cultura, 1982, p. 165.



travessaven el portal de la Fira per a dirigir-se al treball i als forasters que arribaven a la vila per camí de l'Alcora i Ribesalbes<sup>26</sup>.

El consell acceptà la proposta i decidí nomenar una comissió encarregada de triar el lloc perquè fos “construït bordells e o llupanar per a les dites fembres peccadrius”, però sempre que “fos fet a càrrech del dit Bernat Sala, et no gens a càrrech de la dita vila”. L'actitud de les autoritats pel trasllat del bordell, doncs, no era massa entusiasta. De fet, en els anys vint del segle XV el municipi disposava de pocs recursos fiscals, que a penes bastaven per a fer front al seu gravíssim endeutament.<sup>27</sup> D'altra banda, la iniciativa de Bernat Sala no devia ser desinteressada. El fet que el municipi li encarregàs finançar la construcció del nou prostíbul tindria compensacions econòmiques, probablement relacionades amb la gestió de les rendes que generava la municipalització dels contactes venals. Amb tot, aquesta iniciativa no degué tenir resultats pràctics, ja que en 1478 el bordell encara es trobava fora dels murs de la vila, cosa que augmentava la seua perillositat, fins al punt d'esdevenir un espai violent on fins i tot hi havien hagut homicidis. En desembre d'aquest any el justícia i els jurats exposaven al consell que “com lo bordell stava en loch molt perillós e que ya se havien seguits molts desastres, axí de nafres com de morts, e que moltes vegades era stat deliberat que lo dit bordell fos fet en la vila e no se seguirien axí inconvenients”. El consell local aprovà aquesta proposta de traslladar el bordell dins dels murs perquè “sia fet dins la vila, en les cases derroquades que són prop del portal de la Fira”<sup>28</sup>. La ubicació prevista en un principi no estava gaire allunyada de l'emplaçament extramurs, però aquesta decisió es va reconsiderar poc després. En gener de 1479 ja no s'especificava un lloc concret, sinó solament que “los honorables jurats vegen on se porà fer millor o que s'faça lla hon per ells sia deliberat”. Amb tot, sí que s'havia avançat en definir el compromís del municipi per a finançar la seua construcció en acordar-se “que l obre lo

---

<sup>26</sup>Al final del segle XIV el bordell de València era un lloc de pas entre la ciutat i l'horta de Campanar, fins que en 1383, per a evitar els perills de la carn, sant Vicent Ferrer aconseguí que les autoritats el tancassen amb una muralla, vegeu R. NARBONA, *op. cit.*, p. 117.

<sup>27</sup>Sobre les dificultats hisendístiques de la vila, vegeu de Pau VICIANO, *Ingrès i despesa d'una vila valenciana del Quatrecent. Les finances municipals de Castelló de la Plana (1426-1427)*, “BSCC”, LXVI (1990), pp. 635-664.

<sup>28</sup>AMC, LC (1478-79), 16 de desembre de 1478.

síndich a despeses de la vila, e que sia presa fusta del bordell que és defora e que aquell sia venut per a corral”<sup>29</sup>.

Tanmateix, l'oposició dels veïns de la zona on es preveia situar el nou bordell va frustrar aquesta iniciativa pública. En març del mateix any, els prohoms Joan Martí, Bernat Mas i altres veïns del carrer on es pretenia bastir el bordell es queixaven davant el consell afirmant “que la cosa era molt odiosa e molt dampnosa que en aquell lloc se fes” i demanaven que es revocàs la decisió. Els veïns que encapçalaven la protesta no eren uns qualssevol. D'entrada, eren dos dels veïns més rics de la vila, ja que Joan Martí posseïa un patrimoni de deu mil set-cents sous en el padró de 1479 i la fortuna de Bernat Mas ascendia també a deu mil sous. Per altra banda, havien participat en el govern local durant aquesta dècada, Bernat Mas com a conseller en 1471-1472 i Joan Martí havia exercit aquest ofici en 1474-1475 i en 1476-1477, i havia estat justícia en 1475-1476. Les queixes d'aquests influents personatges, doncs, no podien caure fàcilment en el buit. I com ells n'hi havia d'altres en la resta de parròquies de la vila. En tots els barris convivien alguns prohoms amb veïns més modestos<sup>30</sup>. El consell hagué de claudicar i reconèixer els seus successius fracassos en la recerca d'un emplaçament, ja que “en qualsevulla loch que lo dit bordell se faça, los circumvehïns ho tenen a molt odiós e tot jorns ne vénen clams”. En conseqüència, les autoritats acordaren fer les obres més necessàries i deixar les coses com estaven, “que lo bordell stiga lla hon de present stà, ço és defora, e que sia adobat lo que mester hi sia”<sup>31</sup>.

Hi ha constància que en 1588 el prostíbul ja estava bastit dins de la vila, en l'angle sud-est de la muralla, al costat del pla de la Ballesteria, però es desconeix quan es realitzà el cavi d'emplaçament<sup>32</sup>. En el llibre de la peita de 1497 encara es registraven heretats, com ara nou fanecades de garroferal, situades “al bordell”, que no poden confondre's amb els petits horts de dins

---

<sup>29</sup>*Ibidem*, 5 de gener de 1479.

<sup>30</sup>Amb un patrimoni de 10.000 sous o més hi havia 4 contribuents a la parròquia de Santa Maria, 3 a Sant Agustí i Sant Tomàs i un a Sant Nicolau i Sant Pere, mentre que a Sant Joan habitava un veí amb quasi 9.000 sous de riquesa, cfr. AMC, Llibre de Vàlues de la Peita de 1479.

<sup>31</sup>AMC, LC (1478-79), 4 de març de 1479.

<sup>32</sup>Vicente TRAVER TOMÁS, *Antigüedades de Castellón de la Plana*, Castelló, Ajuntament, 1982 (1a edició 1958), p. 126.

«Anuario de Estudios Medievales», 35/1 (2005), pp. 327-358.- ISSN 0066-5061.

de les muralles<sup>33</sup>. És possible que aquest “bordell” només fos un topònim que recordava el seu emplaçament original, però també és cert que en el llibre de 1588 la referència topogràfica era “lo bordell vell”, clarament diferenciat de la casa de dins de la vila que estava en actiu. Amb tot, malgrat no poder documentar-se el trasllat del prostíbul a l'interior de les muralles, resta clar el canvi d'actitud de les autoritats locals, que si en 1401 encara pretenien mantenir-lo fora de la vila, des de 1413 tractarien d'ubicar-lo —infructuosament com també en 1423 i en 1478— dins del recinte fortificat, a fi de facilitar la seua vigilància i mitigar les violències que s'hi produïen. Aquesta necessitat d'enquadrar el bordell dins de l'espai urbà era percebuda cada volta de manera més clara, ja que tant en 1413 com en 1423 el consell aprovà el canvi de lloc, però sense voler participar en el seu cost econòmic, mentre que en 1479, en un moment de grans dificultats hisendístiques<sup>34</sup>, el municipi assumia, a través del seu síndic, la direcció i les despeses de la construcció del nou edifici. Aquesta iniciativa que, segons el consell, era en benefici públic, va fracassar —com diu clarament la documentació— a causa dels interessos privats dels veïns que vivien a prop dels llocs on es preveia bastir el nou bordell, sobretot per la pressió dels principals prohoms del barri. En cap moment es negà la necessitat del trasllat, sinó que solament es protestava pels inconvenients que provocaria la proximitat d'un espai perillós per a la moral i escenari de greus violències.

A diferència de València i de les grans ciutats mediterrànies, on el bordell ocupava un barri sencer amb diverses construccions —hostals, tavernes, casetes—<sup>35</sup>, en una vila mitjana com Castelló les seues dimensions eren molt més modestes. Segons les referències de 1478, es tractava d'una sola casa amb coberta de fusta, de dimensions no molt més grans que un corral.

---

<sup>33</sup>Joan Ferrer, per exemple, posseïa “hun quartó de garoferal al bordell”, és a dir, 9 fanecades, segons J. SÁNCHEZ ADELL, *Paisaje urbano, op. cit.*, p. 312.

<sup>34</sup>Bona prova de la precarietat de les finances municipals és que en 1478 encara es devien als creditors censalistes més de 2.000 sous de pensions de l'any anterior. Aquesta morositat estava motivada per la reducció dels ingressos fiscals, ja que l'arrendament de les cises, el pilar bàsic de la hisenda local, havia baixat dels 40.000 sous que s'obtingueren en 1426-1427 a menys de 15.000 en 1478-1479, AMC, LC (1478-79), 12 de juliol i 18 d'octubre de 1478.

<sup>35</sup>Aquest era el cas, dins de la Corona catalano-aragonesa, dels bordells de Barcelona, Mallorca i, sobretot, de València, que ocupava un poblat sencer amb tres o quatre carrers on hi havia tavernes, petites cases i hostals amb nombrosos espais oberts i horts, vegeu la descripció que en fa R. NARBONA, *op. cit.*, pp. 160-174. Sobre la geografia del bordell de València entre els segles XV i XVI i la sociologia dels personatges que hi treballaven, vegeu Pablo PÉREZ GARCÍA, *La comparsa de los malhechores. Un ensayo sobre la criminalidad y la justicia urbana en la Valencia preagermanada (1479-1518)*, València, Diputació, 1990, pp. 169-213.

Per un inventari conservat, sembla clar que es tractava d'un sol edifici amb dues cambres, que en 1495 contenia el mobiliari indispensable perquè les “fembres pecadrius” poguessen exercir el seu ofici<sup>36</sup>. A banda d'una reduïda vaixel·la i d'alguns estris de cuina, la casa tenia dues habitacions parades, il·luminades dèbilment amb cresols, una amb “dos lits de posts, màrffegues, hun parell de lançols e una flaçada” i “en altra cambra” es trobaven “hun lit de posts, màrffega, hun parell de lançols, una flaçada, un davant lit rextat” i algunes peces de roba: una camisa de dona i dues d'home, tres faldetes —“vermelles” i “encarnades”— “una gonella de dona morada, nova, ab forradura entorn de peus rossada”. Dos jaquets —un rosat i un vermell “sens mànegues”—, una toca i un capell d'home completaven el vestuari. A banda, hi havia roba de casa com tovalloles, un torcaboques i un cobertor vermell. Les armes tampoc no faltaven en un lloc propens als aldarulls: un parell de llances que hi havia en una de les cambres i una ballesta d'acer, encara que “sens corda”. Tot plegat, ben poca cosa. Els colors de la roba eren vius, però moltes peces es consideraven “sotils”, és a dir, de baixa qualitat. Amb tot, era suficient per a una clientela formada per joves desficiosos, llauradors i menestrals d'una vila de regust clarament rural.

La intervenció del municipi en la regulació de la prostitució ja era una realitat a l'inici del segle XV. En 1413, quan el consell decidí buscar un lloc per a ubicar les dones públiques, s'acordà que Berenguer Codina, “axí com aquell qui ha tenir loch on aquelles stiguen e habiten, sie constret de fer-les albergeria, e si fer no·u volrà, que·n renuncie”.<sup>37</sup> Això volia dir que el municipi havia confiat a un particular, Berenguer Codina, probablement a canvi de l'arrendament dels guanys, la gestió de la prostitució en la vila, amb l'obligació de trobar un edifici on instal·lar el bordell<sup>38</sup>. La gestió de la casa de prostitució oficial, i dels guanys que produïa, estava en mans de l’“hostaler del bordell”, que era designat pel municipi a canvi d'un arrendament. No hi

---

<sup>36</sup>AMC, CJ, 24 de maig de 1495. Les dimensions, l'estructura i el moblatge del bordell de Castelló eren semblants als de petites viles del Llenguadoc com Alès, però fins i tot les ciutats importants com Albi i Montpeller reproduïen també el model de prostíbul en una sola casa, encara que podien arribar a tenir una dotzena de dormitoris, segons l'estudi de L.L. OTIS, *op. cit.*, pp. 51-62.

<sup>37</sup>AMC, LC (1413-14), 1 de novembre de 1413, segons el document publicat per F. A. ROCA, *op. cit.*, p. 66.

<sup>38</sup>Aquest personatge va continuar fent-se càrrec del negoci durant cinc anys més, però el sistema de gestió degué fer-se més complex, ja que en 1418 era Vicent Cervera qui figurava com a arrendatari de “lo bordell de la vila de Castelló”, i Berenguer Codina qui devia cobrar 62 sous de l'arrendament, cfr. AMC, CJ, 27 de juliol de 1420.

ha gaires dades sobre l'activitat aquests hostalers, però a la ciutat de València, que en general es prenia com a model d'organització per les viles del país, els hostalers del bordell s'encarregaven de donar allotjament, menjar i roba a les dones que exercien en el seu establiment, però a canvi d'uns preus que estaven controlats pel municipi. En teoria els hostalers no eren proxenetes, sinó que el benefici de la seua gestió provenia de l'afluència de clients a l'hostal que havien arrendat i del cobrament dels serveis que oferien a les prostitutes. Amb tot, l'autonomia de les dones es veia limitada per la dependència cap a l'hostaler, ja que per a poder exercir legalment havien d'inscriure's sota la tutela d'algun d'ells, i sovint es veien lligades per deutes als seus patrons<sup>39</sup>. A mitjan segle, entre 1445 i 1455, el càrrec estigué en mans de Joan Goçalbo<sup>40</sup>, encara que en 1453 s'havia ofert per a “tenir la casa del bordell” el macip Goçalbo Pérez<sup>41</sup>, i ja en 1495 se n'ocupava Joan Fonoll<sup>42</sup>. Tanmateix, causa de “certa diferència qui és stada en lo dit bordell”, aquest havia hagut de fugir de la vila en maig de 1495, mentre que l'hostalera havia estat empresonada. El bordell havia quedat desmantellat en la pràctica, sense administradors, i només amb “una dona del públich”, mentre que la resta de prostitutes devien haver escapat de la tutela oficial. Aquest conflicte, doncs, no sols translluïa la dificultat d'enquadrar de manera ordenada i sense violències la prostitució local, sinó que també palesava el fracàs de les autoritats municipals en els seus esforços per tancar l'activitat d'aquestes dones entre les quatre parets del bordell institucional. De fet, la prostitució, des dels hostals a les cases particulars, sempre havia tingut altres espais que ultrapassaven el recinte acotat pel consell.

Els hostals no sols eren el lloc per a acollir forasters, sinó un punt de reunió de nombrosos veïns, ja que complien una funció semblant a les tavernes. De fet, en 1443 la corona havia prohibit la venda pels hostalers de pa i vi, però aquesta disposició degué tenir poc de ressò, ja que en 1455 el consell local hagué de manar que “los hostalers no gosen vendre en sos

---

<sup>39</sup>Vicente GRAULLERA, *Los hosteleros del burdel de Valencia*, “Revista d'Història Medieval”, 1 (1990), pp. 201-213. Al bordell de València solien haver, com a mínim, una vintena d'hostalers, mentre que a Castelló, on només hi havia un establiment, el càrrec era únic.

<sup>40</sup>AMC, CJ, 18 de desembre de 1445 i 5 de setembre de 1455.

<sup>41</sup>AMC, LC (1453-54), 22 de desembre de 1454.

<sup>42</sup>AMC, CJ, 24 de maig de 1495.

hostals, ni comprar per a obs de revendre, vitualles algunes”<sup>43</sup>. A inicis del segle XV la vila comptava amb un hostel avaluat en 2.200 sous en el padró de 1398, situat a la plaça, al costat del celler del bisbe, i d'altres dos “alberchs”, segurament de menors dimensions, que també rebien el nom d'“hostal”<sup>44</sup>. Aquest nombre d'establiments no degué variar durant la resta de la centúria, ja que en 1445 un manament del justícia referent a aquesta activitat esmentava només els responsables de tres hostals<sup>45</sup>. A aquestes cases situades dins de les muralles s'afegia, almenys des de 1495, l'hostal de la Cova del Colom, bastit fora del nucli urbà, a la vora del camí de Borriol<sup>46</sup>.

Els establiments oferien als viatgers una relativa comoditat, tal com es desprèn dels inventaris que el justícia efectuava quan s'havien d'embargar béns d'alguns hostalers insolvents. Així, en 1434 Bernat Sala tenia en la seua casa tres taules amb dos bancs i “tres lits ab ses màrfeques, menys de matalafs, ab una façada cascú e un parell de lançols”, i en 1445 Joan Bernat tenia parats com a mínim “hun parell de llits ab ses màrfeques, matalafs, hun parell de llançols e altre parell de façades e sos travessés”<sup>47</sup>. La venda, també per deutes, dels béns de l'hostaler Pere Peris en 1445 incloïa igualment roba de llit: una “façada listada de burell blau e blanch e negre, migancera”, “altra façada de mescla bona ab listes blanques e vermelles als caps”, “un matalaf oldà de una cara vermella e de l'altra blanca” i “una façada blanca sotil” que va comprar Joan Gonçalbo per a ús del bordell<sup>48</sup>.

En arribar la nit els hostals esdevenien un punt de reunió per als veïns que acudien a beure i, més d'una volta, a jugar-se algunes monedes als daus o als naips. Malgrat les prohibicions, les portes d'aquests establiments restaven obertes fins i tot després d'haver sonat el “seny del lladre” per a acollir els noctàmbuls. L'any 1400 el consell local ordenava una volta més que “tot hostaler vehí o habitador de la dita vila, e toquat lo seny del ladre, haje a tenir les portes majors del portal del hostel tanquades”, però el costum

---

<sup>43</sup>F.A. ROCA, *op. cit.*, p. 81.

<sup>44</sup>José SÁNCHEZ ADELL, *Estructura agraria de Castellón de la Plana en 1398*, “Saitabi”, XXIII (1973), p. 174, i *Paisaje urbano, op. cit.*, p. 324.

<sup>45</sup>AMC, CJ, 24 de gener de 1445. Amb tot, és possible que hi hagués un altre establiment, perquè el 4 de gener, en un manament sobre la prohibició de dur armes, s'esmenten quatre hostalers.

<sup>46</sup>AMC, CJ, 15 de gener de 1495.

<sup>47</sup>AMC, CJ, 7 de setembre de 1434 i 17 de juliol de 1445.

<sup>48</sup>AMC, CJ, 18 de desembre de 1445.

imposava la permissivitat, ja que fins i tot s'acceptava que, si no tancades, les portes restassen “almenys a miga cadena”<sup>49</sup>. Si un vici com el joc era tolerat per les autoritats municipals a fi d'atraure forasters a la vila<sup>50</sup>, no hi ha dubte que els hostalers trobaven no sols en el joc, sinó també en l'oferta de sexe venal un reclam per a atraure clients, en una època de dura competència entre els diferents establiments. Els hostalers fins i tot arribaven a disputar-se els hostes aconseguits per la competència i sovint eixien al carrer a la caça de clients. Això devia provocar baralles que el justícia tractava d'evitar en 1495 en manar als hostalers Guillem Miquel, menor, i Pere Pasqual que “ells ni companyes sues no seduexquen ni criden ni abeten nengun oste que vingue per posar al altre dels ostals, ni passant per lo carrer”<sup>51</sup>.

No pot assegurar-se que en tots els hostals es practicàs la prostitució de manera continuada, però no devia ser una situació estranya, ja que en en gener de 1445 el justícia manà personalment als hostalers Pere Peris, Domingo Tornero i Jaume Vicent “que no acullguen ni recepten fembres algunes públiques, ans si n'hi tenen que de continent les llancen del hostal”<sup>52</sup>. La pena per l'incompliment d'aquesta disposició, més de 1.600 sous, era molt elevada, si tenim en compte que el valor del principal hostal de la vila en 1398 superava de poc els dos milers. Amb tot, els hostalers ronsegaven a l'hora de complir les ordes del justícia i els manaments es repetien sense gaire èxit. Sens dubte, l'amenaça pecuniària no resultava massa creïble, quan la pràctica de les gràcies i remissions efectuades pels oficials era habitual i, d'altra banda, els arrendataris es veien respallats pels interessos dels propietaris dels hostals, prohoms influents de la vila, i alguns d'ells mateixos havien ocupat càrrecs polítics destacats, com l'esmentat Pere Peris, que fou conseller en 1439-1440. Així, en març de 1445 el justícia manava a Jaume Vicent que “de continent llançàs de casa una dona, la qual era amiga de hun mestre de llança”, sota pena de mig miler sous, i en juny tornava a ordenar a aquest hostaler que “no aculgués les fembres mundàries, sinó en menjar, e que no·ls deix fer pecat en lo hostal, sinó dormint de nit contínuament ab marits”<sup>53</sup>. Ja

---

<sup>49</sup>F.A. ROCA, *op. cit.*, p. 61.

<sup>50</sup>Vegeu els documents publicats per Lluís REVEST (ed.), *Libre de ordinacions...*, *op. cit.*, pp. 195-198.

<sup>51</sup>AMC, CJ, 24 de març de 1495.

<sup>52</sup>AMC, CJ, 24 de gener de 1445.

<sup>53</sup>AMC, CJ, 12 de març i 3 de juny de 1445.

al final del segle XV, en 1495, el justícia manava a Pere Moliner, hostaler de l'hostal de la Cova del Colom, que “de ací avant no ell no aculga en lo dit seu ostal... dona nenguna de seguida o que visqua desonestament, sinó hun día e una nit”, amb l'amenaça d'una multa, ben migrada, de 60 sous<sup>54</sup>. No és sols que la població flotant que parava per aquests establiments atragués les professionals a la recerca de clients, sinó que les mateixes criades de l'hostal feien una competència deslleial al bordell. Si hem de creure la paraula d'un sant, ningú que sojorne en un hostal “no pot haver cambra sinó per mà de la putana, e quan ha fet lo lit, tornen-lo a desfer”<sup>55</sup>.

A banda de la prostitució legal del bordell municipal i de la pràctica il·lícita en els hostals, perseguida amb poca convicció per les autoritats de la vila, existien encara uns altres llocs per als contactes. Poc diferenciada del concubinatge i de l'adulteri, almenys a ulls dels prohoms, hi havia les activitats de les “secretetes”, és a dir, de dones que no eren conegudes com a prostitutes d'ofici o, almenys, que exercien fora de les reglamentacions legals, en els seus domicilis particulars o en casa dels seus amants. En 1495 eren denunciades na Castellana i na Gascona, “com se diguen visquen desonestament”, i també s'emprenien accions contra “la Malorquina, dona qui desonestament en lo dit carrer de sa persona e no sols de sa persona, mas encara de mala lengua”<sup>56</sup>. També en 1495 acudiren al justícia els veïns d'Úrsula, la muller d'Antoni Rodero, que es trobava absent de la vila, per a denunciar-la, ja que “vessen de cascun dia aquella malviure e usar de sa persona comunicant desonestament ab alguns hòmens”<sup>57</sup>.

### 3. ELS PROTAGONISTES: HOSTALERS I “MALES DONES”

La gestió pràctica de la prostitució legal era encarregada pel municipi als hostalers del bordell, que explotaven aquest negoci a canvi d'un arrenda-

---

<sup>54</sup>AMC, CJ, 15 de gener de 1495.

<sup>55</sup>*Sermons, op. cit.*, III, p. 14. La pràctica de la prostitució per les criades dels hostals, voluntària o sota pressions dels amos, era freqüent a València, segons l'estudi de M. Carmen PERIS, *La prostitución valenciana en la segunda mitad del siglo XIV*, “Revista d'Història Medieval”, 1 (1990), pp. 179-199.

<sup>56</sup>AMC, CJ, 9 i 22 de juny de 1495.

<sup>57</sup>AMC, CJ, 12 de juny de 1495.



ment<sup>58</sup>. De tot el Quatre-cents, només es coneixen tres persones identificades explícitament com a “hostaler del bordell”, ja durant la segona meitat del segle, però és molt probable que Vicent Cervera, que figurava com a arrendatari del públic en 1418, també hauria exercit personalment com a hostaler<sup>59</sup>. No sembla que aquesta professió fos considerada com a totalment denigrant per la majoria del veïnat, ni que estigués en mans d'elements marginals, però distava molt de ser honorable. De fet, els hostalers del bordell no pertanyien als llinatges arrelats de la vila i es reclutaven en un medi social més aviat baix. Bona prova d'això és que no apareixen en els llibres de la peita com a contribuents. D'altra banda, no sempre eren hostalers d'ofici, sinó que la plaça podia ser ocupada per qualsevol que fos ben vist pel consell. En 1453 era Goçalbo Pérez, un modest macip, és a dir, un treballador no qualificat, qui s'oferia per a tenir el bordell. Això sí, els arrendataris havien de tenir una mínima solvència econòmica o ser avalats per fiadors addients. Vicent Cervera havia presentat com a “fermança” Antoni Losella —de fet aquest havia hagut de pagar en 1420 la quantitat que devia l'arrendatari pel contracte de 1418— i, de la mateixa manera, el consell exigia a Goçalbo Pérez “bona e suficient fermança”.

Troband-se al llindar que separava els sectors integrats de la marginació i fent-se responsables d'un lloc tan procliu a les bregues, no és d'estranyar que més d'un d'aquests hostalers hagués de respondre davant la justícia per diferents delictes. Així, en 1448 Joan Gonçalbo era arrestat en casa del corder Domínguez, un menestral de pocs recursos econòmics<sup>60</sup>. Potser es tractava d'un afer de deutes, però en el cas de Joan Fonoll hi ha constància que havia participat en les violències que s'havien produït en el bordell. Així, en maig de 1495, després de “certa differència”, l'hostalera es trobava tancada en la presó, mentre que Fonoll, més hàbil, havia pogut de fugir de la vila. A més dels hostalers, hi havia altres gestors del públic que no s'esmenten com a arrendataris, encara que queda clara el seu paper en l'administració del bordell municipal. A València, per damunt dels hostalers que atenien els establiments, es trobaven els regents designats pel municipi per

---

<sup>58</sup>Els gestors del bordell identificats són els següents: Berenguer Codina (“regent” en 1413), Vicent Cervera (arrendatari en 1418), Bernat Sala (“regent” en 1423), Joan Gonçalvo (hostaler en 1445-1455), Goçalbo Pérez (hostaler en 1453) i Joan Fonoll (hostaler en 1495).

<sup>59</sup>AMC, CJ, 27 de juliol de 1420.

<sup>60</sup>AMC, CJ, 24 de febrer de 1448.

a vigilar el funcionament del bordell<sup>61</sup>. Aquesta podria haver estat la funció de Berenguer Codina en 1413 i de Bernat Sala en 1423, encara que, si es té en compte que el prostíbul castellonenc es reduïa a una petita casa, molt lluny de la complexitat que tenia el barri sencer de la capital, pareix més probable que tots dos serien els veritables arrendataris del públic. En el cas de Bernat Sala, notari de professió, caldria pensar en el recurs a algun hostaler assalariat o alguna mena de subarrendament, però no hi ha dubte que aquest personatge tenia interessos vinculats a l'activitat hostalera. De fet, en 1430 ell mateix era identificat com a hostaler, és a dir, com a propietari d'un hostal que en 1435 li seria embargat per la cort del justícia a causa de deutes<sup>62</sup>. Per la seua professió i una discreta activitat política —fou elegit tres voltes conseller entre 1424 i 1431—, Bernat Sala es trobava integrat en els sectors benestants de la vila quan el consell li encarregà de trobar un nou lloc per al bordell. Tanmateix, la seua posició econòmica tendí a deteriorar-se seriosament durant les dècades següents. En 1435 hagué de sofrir cinc embargaments per deutes, i a l'any següent tres demandes que se saldaren amb la venda d'un tros de terra i d'alguns béns mobles per un valor superior a dos-cents seixanta sous. Aquestes dificultats continuaren durant la primera meitat dels anys quaranta i no degué ser aliè a aquesta insolvència crònica la seua instal·lació en el proper lloc de Borriol, primer com a simple resident i des de 1445 com a veí. La vinculació de Bernat Sala amb el negoci hostaler i, a través d'aquest, amb la gestió dels ingressos provinents de la prostitució es confirma en aparèixer relacionat amb Jaume Vicent, un hostaler que en 1445 va rebre diversos manaments de les autoritats perquè deixàs d'acollir dones públiques en el seu establiment<sup>63</sup>.

La informació sobre les dones que exercien en el bordell municipal és pràcticament inexistente. De fet, la major part de les dades sobre la prostitució i altres transgressions sexuals provenen dels manaments repressius del justícia, que precisament s'adreçaven no a les prostitutes legals sinó a les

---

<sup>61</sup>V. GRAULLERA, *op. cit.*, p. 201.

<sup>62</sup>AMC, CJ, 14 de setembre de 1435. La demanda la féu Joana, muller de Bernat Feliu. L'any anterior, a instància d'un creditor d'Almassora, ja s'havia amenaçat amb la subhasta del seu hostal per un deute de 113 sous, CJ, 9 de juliol de 1479.

<sup>63</sup>La vinculació venia a través de la muller de l'hostaler, que en març de 1445 havia acceptat fer-se responsable d'un rossí que el justícia havia embargat per deutes a Bernat Sala.

que actuaven fora de les reglamentacions<sup>64</sup>. Així, hi ha alguna referència a Petronilla, una “dona pública negra” que en 1456 es trobava presa pels jurats<sup>65</sup>, i també es qualificava com a “fembra mundària” la dona n'Elfa “la coixa”<sup>66</sup>, però no pot assegurar-se que estiguessen assentades en l'hostal del bordell, on en 1495 només quedava “una dona del públich” sense més precisions. La resta de veïnes o residents que foren sancionades per la seua conducta il·lícita —una desena— corresponen sobretot a les onades moralitzadores de 1445 i 1495. Es tractava, com era previsible, de dones amb escassos recursos econòmics. Només una s'identifica com a viuda i tres més estaven casades, però separades dels marits, com era el cas de la muller d'Antoni Rodero, que se n'havia anat de la vila. Per les professions dels cònjuges —un mosso d'una carnisseria, un missatger i un llaurador pobre— queda clar el modest nivell social de les dones<sup>67</sup>, cosa que es confirma pel muntant dels migrats patrimonis que poden atribuir-se a quatre d'elles, uns centenars de sous que<sup>68</sup>, en qualsevol cas, no arribaven ni a una quarta part de la mitjana dels veïns de la vila. Es tractava de gent poc arrelada en la societat local —només en la meitat dels casos apareixien elles o els seus marits com a contribuents de la peita— i sovint d'origen llunyà com Roviols d'Aragó, Mallorca, Sevilla i pot ser exòtic com la “dona negra”. Així doncs, tal com succeïa a València i en altres zones com el Llenguadoc, les dones que practicaven més o menys professionalment el sexe venal provenien sovint de

---

<sup>64</sup>En 1445 s'esmenten com a dones deshonestes n'Angelina, Guisabel de Sevilla i n'Elfa “la coixa” (“fembra mundària”), en 1456 Petronilla (“dona negra pública”) i en 1495 Joana Ruiz, Gabriela Balaguer (“dona pública”), na Castellana, la muller d'en Saguer (“dona amigada”), na Gascona, la Mallorquina, Úrsula, muller d'Antoni Rodero (adúltera) i la d'en Llançola (cfr. les referències ja esmentades i les notes següents).

<sup>65</sup>AMC, LC (1456-57), 12 de juliol de 1456. Aquest episodi, d'altra banda, és una mostra més dels conflictes jurisdiccionals entre el governador i el justícia, ja que la dona havia fugit de la presó per refugiar-se en l'església “e lo dit governador la ha aquí ferada e mesa cadena al coll e ligada la cadena al peu de la piqua de batejar”, en lloc de tornar a tancar-la en la presó de la vila.

<sup>66</sup>AMC, CJ, 7 de juny de 1445.

<sup>67</sup>Gabriela Balaguer era viuda, mentre que s'esmenta la muller del carnisser en Saguer i la d'en Llançola; Úrsula Rodero estava casada amb un missatger; probablement el llaurador Pasqual Castellano que apareix al llibre de la peita de 1479 hauria estat al marit de na Castellana.

<sup>68</sup>Al llibre de la peita de 1398 consta una n'Elfa amb 400 sous de patrimoni; Gabriela Balaguer en tenia assignats 125 en 1497 i en el padró de 1479 figuren Pasqual Casatellano amb 150 sous i Antoni Rodero amb 375.

llocs relativament allunyats i, òbviament, es reclutaven entre els sectors socials més pobres.<sup>69</sup>

A més de veure's exposades al menyspreu dels veïns tinguts per honorables, per la seua mateixa debilitat social, les prostitutes s'arriscaven a patir tota mena de violències. Especialment brutal va ser la violació col·lectiva d'una dona "pública e mundària", sense nom conegut, perpetrada per un grup de veïns de la vila en març de 1491.<sup>70</sup> En la denúncia presentada per la víctima davant el justícia local s'acusava els joves Pere Valero, Pere Segarra, Joan Albesa, Jaume Eiximeno —fill de Jaume— i Joan Miquel d'"haver presa la dita dona e, fraudulentament e enganosa, haver-la portada en huns corrals de la dita vila, ab la qual carnalment usaren ab aquella contra llur (*sic*) voluntat, e encara la tractaren mal de bufets e altres injúries". Aquesta agressió col·lectiva guarda una gran semblança amb els freqüents atacs de bandes juvenils que amenaçaven les dones de les ciutats borgonyones.<sup>71</sup> En primer lloc, els agressors no pertanyen a un ambient marginal, sinó que hi trobem gent amb un ofici conegut, dos ferrers i un llaurador, d'edat més aviat jove, si tenim en compte que només dos d'ells —Joan Miquel i Jaume Eiximeno— figurarien en el llibre de la peita de 1497 com a contribuents adults amb plens drets i obligacions, però amb uns patrimonis encara reduïts<sup>72</sup>. D'altra banda, tres d'aquests joves violents eren membres de famílies que participaven en el govern de la vila. Així, havia hagut un Pere Segarra que durant els anys seixanta havia estat conseller en tres ocasions i un Pere Valero

---

<sup>69</sup> Amb tot és difícil precisar l'origen geogràfic d'aquestes dones: per a la segona meitat del segle XIV, del 13 % de prostitutes de València de provenença coneguda, la majoria eren castellanès, segons M.C. PERIS, *op. cit.*, pp. 190-192, i el mateix succeïa a finals del segle XV, d'acord amb P. PÉREZ GARCÍA, *op. cit.*, pp. 189-190. L'origen forani també sembla dominant en les ciutats llenguadocianes, d'acord amb L.L. OTIS, *op. cit.*, pp. 63-76, mentre que a Dijon les dones provenien de llocs propers, vegeu J. ROSSIAUD, *op. cit.*, pp. 46-47.

<sup>70</sup> AMC, CJ, 9 de març de 1491.

<sup>71</sup> A Dijon els joves violadors no es reclutaven entre els sectors marginals i immigrants, sinó entre l'artesanat integrat i altres grups socials arrelats en la societat local, segons J. ROSSIAUD, *op. cit.*, pp. 23-34. En la València de finals del segle XV, es produïen raptos protagonitzats per diversos homes per a vendre les dones als bordells, segons P. PÉREZ GARCÍA, *op. cit.*, pp. 116-118.

<sup>72</sup> Jaume Eiximeno, el fill, i Joan Albesa eren ferrers, mentre que Pere Segarra és identificat en diversos llocs com a llaurador. Al llibre de la peita de 1497 figuren Joan Miquel amb un patrimoni avaluat en 950 sous i Jaume Eiximeno, menor, amb 1.350, una suma molt inferior a la del seu pare, que superava els 5.600. Els béns dels joves són més aviat modestes si es té en compte que la riquesa mitjana dels contribuents voltava a l'entorn dels dos milers de sous.

havia exercit també un d'aquests mandats<sup>73</sup>. Tanmateix, el personatge més influent, un veritable prohoms, era el pare de Jaume Eiximeno, un ferrer del mateix nom, que en 1491-1492 ocupava un lloc de conseller i, en en tota la seua carrera, fou jurat dues voltes i exercí tretze mandats en el consell municipal. Bona prova d'aquesta posició dominant al si de la comunitat és que el pare de Jaume posseïa en 1497 un patrimoni valorat en quasi 6.000 sous, una suma tres voltes superior a la mitjana de contribuents. Res de saltamarges depauperats, els violadors eren fills de veïns respectables de la vila, i alguns de bona família.

Els “companyons” havien triat una víctima indefensa, una prostituta anònima, sense parents ni cap recolzament moral, que amb enganys, probablement amb l'excusa de sol·licitar els seus serveis, fou conduïda en un lloc apartat —“en uns corrals de la dita vila”— on consumaren la violència que per a alguns potser representaria una brutal iniciació sexual. No contents amb abusar “carnalment”, els atacants humiliaren la víctima amb cops i paraules grolleres. Es tractava, com en els casos endèmics de Borgonya, de rebaixar moralment la dona per a justificar la seua agressió. La gravetat dels fets no podia dissimular-se i en la cort del justícia els atacants eren qualificats de veritables “delinqüents”, però els joves disposaven de bones bases per a aplacar el rigor del càstig. En primer lloc, la condició de la víctima, que la feia vulnerable a les pressions de les famílies —algunes influents— dels acusats. Així, per “intercesió de algunes persones”, la dona va retirar la denúncia que havia presentat, de manera que la possibilitat de dur endavant les accions restava en mans del justícia. Aquest, atès que els acusats s'havien lliurat voluntàriament i que “los jutges deuen ésser més promptes a perdonar que ha ponir”, sols els va condemnar a pagar entre tots la irrisòria composició de 75 sous, a repartir entre el justícia i el batlle. Sens dubte, aquesta actitud indulgent, de la qual no gaudien els malfactors marginats, s'havia vist estimulada pel parentiu que unia el justícia, el mercader Joan Eiximeno, amb un dels agressors que duïa el mateix cognom. De la dona, potser silenciada amb algunes monedes, no se'n sap res més.

Les prostitutes no sols exercien el seu ofici entre les parets del bordell públic, sinó també en les cambres dels hostals de la vila. Directament o indirecta els hostalers tinguts per honestos també afavorien i es beneficiaven de la prostitució. Sota la denominació d’“hostaler” hi havia situacions

---

<sup>73</sup>Segons els Llibres de Consells, el primer, llaurador d'ofici com també l'altre, havia estat conseller entre 1459 i 1465, mentre que el segon ocupà aquesta magistratura en 1461-1462.

diferents, ja que podia referir-se als propietaris de la casa, que sovint tenien una altra professió<sup>74</sup>, o a veritables hostalers d'ofici que normalment només eren els gestors del local. Durant el segle XV la documentació municipal esmenta un mínim de trenta-dos veïns com a hostalers, dels quals només onze posseïen un hostel, mentre que les restants vint-i-un potser eren treballadors assalariats o, més segur, arrendataris que gestionaven els establiments aliens. Així, en 1484 Alfonso Delgado, “el Portuguès”, havia arrendat l'hostal d'Andreu Jover, i en 1492 aquest mateix establiment, ara propietat de Miquel Jover, s'havia cedit en règim d'arrendament a Joan Rosselló<sup>75</sup>. Dels propietaris, no n'hi ha cap que aparega identificat exclusivament com a hostaler, i només els dos de professió desconeguda podrien haver estat de l'ofici. De la mateixa manera que els possessors dels forns eren anomenats forners, quan en realitat solien ser notaris i mercaders, els amos dels hostals ben sovint tenien un altre ofici. Els més nombrosos eren quatre artesans, seguits per tres “burgesos”— dos mercaders i un notari—, i tres llauradors, dos d'ells acomodats. En canvi, entre els hostalers que treballaven en els establiments, predominaven els professionals, que representaven la més de la meitat dels vint-i-un veïns coneguts —onze homes i dues dones—, mentre que els artesans s'acostaven a un terç i, ja amb menor presència, hi havia alguns

---

<sup>74</sup>En 1398 hi ha documentats Joan Vilafranca (1.000 sous de patrimoni en el llibre de la peita de 1398), na Gomara (4.000 sous en 1398) i el moliner Domingo Dolç (10.225 sous en 1398), en 1430-1441 el notari Bernat Sala (4.000 sous en un llibre de la peita fragmentari dels anys trenta del segle XV), en 1435 el paraire Pere Misaça (2.075 sous en 1462), en 1462 el llaurador Andreu Jover (11.550 sous en 1462), en 1468 el mercader Gaspar Miquel (2.475 sous en 1468), en 1480-1491 el mercader Miquel Joan (8.595 sous en 1497), en 1491 el paraire Pere Aragonès (3.325 sous en 1497), en 1497 el llaurador Miquel Jover (20.900 sous en 1497), en 1495 el llaurador Pere Pasqual (925 sous en 1497) i en 1499 el ferrer Jaume Eiximeno (5.675 sous en 1497). Tots aquests, excepte Joan Vilafranca i òbviament na Gomara, havien exercit càrrecs en el consell municipal (cfr. AMC, Llibres de Vàlues de la Peita i Llibres de Consells).

<sup>75</sup>AMC, CJ, 6 de setembre de 1484 i 22 d'agost de 1492. Pere Pasqual havia cedit el seu hostel en arrendament a Guillem Miquel (menor), que li reclamava 60 sous pels perjudicis que havia sofert per la caiguda d'una cambra de l'edifici, 31 de març de 1495.

llauradors mitjans<sup>76</sup>. Significativament, no es troben veïns del nivell professional superior, com mercaders o notaris, entre els gestors dels hostals.

Aquesta divisió socioprofessional entre els propietaris, de nivell més alt, i els arrendataris o assalariats es confirma en la jerarquia dels seus patrimonis i en la presència en el consell local. Així, pràcticament tots els amos dels hostals —deu de dotze— posseïen béns avaluats en més de dos mil sous. Aquest llinar resulta ben significatiu, ja que segons els padrons de la peita del segle XV el valor mitjà dels patrimonis estava a l'entorn d'aquest nivell i, d'altra banda, era el mínim requerit per a poder accedir als càrrecs del govern municipal. És més: set dels propietaris duplicaven aquest valor i, entre ells, n'hi havia tres que superaven els deu mil sous: el moliner Domingo Dolç tenia un patrimoni avaluat en deu mil dos-cents sous en 1398 i els llauradors Andreu i Miquel Jover posseïen béns per un muntant d'onze mil i vint mil nou-cents sous en 1462 i 1497 respectivament. A l'altre costat de la societat local, els hostalers que treballaven en establiments aliens provenien de sectors més modestos. Poc més d'un terç superaven la barrera dels dos mil sous i, encara així, sols n'hi havia un que passava dels quatre mil. I és ben significatiu que pràcticament la meitat d'aquests hostalers no apareixen en els llibres de la peita disponibles. En part això es pot deure a la manca de les fonts, però sobretot indica que es tractava de personatges sense béns propis o de curt arrelament en la societat local. La participació en la gestió política aprofundia aquestes diferències, ja que tots els propietaris d'hostals excepte un havien ocupat el càrrec de conseller o altres magistratures en alguna ocasió. Entre ells destacava el ferrer Jaume Eiximeno —el pare de l'agressor de 1491—, que havia exercit en tretze ocasions com a conseller i havia estat jurat en dos mandats. En canvi, tres de cada quatre arrendataris s'havien vist exclosos del poder local.

De tota manera, els arrendataris havien de tenir un mínim de solvència econòmica per a garantir el compliment del contracte. Així, en 1492

---

<sup>76</sup>Hi ha documentats com a hostalers no propietaris: en 1416 Martí Peris, en 1422 Bernat de Campos, en 1435-1445 Joan Bernat (2.375 sous de patrimoni al llibre de la peita de 1462), en 1442-1445 Domingo Tornero, en 1445 Pere Peris (2.175 sous en 1462), Jaume Vicent i la seua muller, en 1447-1466, el moliner Antoni Valentí (6.900 sous en 1462), en 1455-1465 Esteve Joan (2.575 sous en 1462), en 1455-1480 Bernat Roca (2.875 sous en 1462), en 1465 el sastre Jaume Arquer (1.175 en 1462), en 1465-1467 el blanquer Jaume Rovira (1.700 sous en 1462), 1466 Antoni Ode, en 1480 el sastre Francesc Oliver, en 1480 Beatriu Roca, en 1484 Alfonso Delgado, en 1492 l'obrer de vila Joan Rosselló (3.050 sous en 1497), en 1492-1499 el llaurador Francesc Maimó (3.150 sous en 1497) i en 1495 els llauradors Guillem Miquel (major, 625 sous en 1497) i Guillem Miquel (menor, 1.025 sous en 1497), i Pere Moliner. D'aquesta àmplia nòmina sols exerciren càrrecs municipals Martí Peris, Bernat de Campos, Pere Peris i Antoni Valentí.

el llaurador Miquel Jover, propietari de l'hostal de la Plaça, reclamava a Joan Rosselló, un obrer de vila, 60 sous per l'arrendament de l'edifici. Probablement es tractava d'una part del valor acordat, ja que un hostal podia arrendar-se per centenars de sous<sup>77</sup>. L'explotació d'aquests establiments no sempre era un negoci reeixit i bona prova d'això és que alguns hostalers hagueren de fer front a nombroses reclamacions per deutes. Fou el cas de Joan Bernat, que en 1441 va rebre tres manaments per a fer front a un centenar de sous i en 1445 encara hagué de veure com se subhastaven algunes peces del seu mobiliari per a pagar un deute de 88 sous<sup>78</sup>. Les dificultats amenaçaven també els propietaris dels hostals, tal com li succeí a Pere Misança en 1435, quan per un deute d'un centenar de sous hagué de veure subhastat el seu establiment<sup>79</sup>. Amb tot, els amos eren personatges més acomodats que els simples hostalers i podien fer valdre els seus drets de propietat per a assegurar-se un increment dels guanys. Així, en 1465 el llaurador Andreu Jover, el menor, tractava de desnonar del seu hostal Jaume Arquer, que n'havia arrendat l'explotació durant un any. El motiu era que el propietari volia arrendar-lo a un altre hostaler que li oferia un preu més alt, encara que ja havia signat un contracte amb Jaume Arquer per un valor global d'uns dos-cents sous<sup>80</sup>.

Els hostalers comptaven amb l'ajuda de les seues esposes i de mossos dels dos sexes. Així, el matrimoni format per Jaume Arquer i Isabel era responsable de l'arrendament, i en 1445 Jaume Vicent atenia el negoci amb la col·laboració de la seua muller, mentre que en 1480 s'esmentava com a hostalera Beatriu Roca, que segurament era l'esposa de Bernat Roca. Per la seua banda, en 1495, Guillem Miquel gestionava l'hostal en companyia de Iolant, la seua muller, i tenia al seu servei na Joana, la jove esposa del

---

<sup>77</sup>Sobre aquesta reclamació, vegeu la nota anterior. En un petit lloc com Catarroja l'arrendament d'un hostal ascendia a 400 sous, segons Pau VICIANO, *Catarroja: una senyoria de l'Horta de València en l'època tardomedieval*, Catarroja, Ajuntament, 1989, p. 74.

<sup>78</sup>AMC, CJ, 17 de gener i 7 i 25 de febrer de 1441; 17 de juliol de 1445.

<sup>79</sup>AMC, CJ, 16 d'agost de 1435.

<sup>80</sup>AMC, CJ, 19 d'abril de 1465, cal dir que en el contracte, que es preveia vigent des del 14 de maig de 1464 al mateix dia de 1465, es contemplava la possibilitat de cancel·lar-lo pel motiu que adduïa el propietari, però l'hostaler afirmava que havien fet un nou pacte posterior que li ratificava l'arrendament per 192 sous, cosa que negava Andreu Jover. Sembla que, després de presentar dos testimonis, el 24 d'abril, l'hostaler veié reconeguda la validesa del contracte, però amb un preu superior i, de fet, el 15 de maig del mateix any, un dia després de vèncer l'acord, Jaume Arquer ja havia de fer front a la reclamació de 258 sous que Andreu Jover li exigia com a deute per l'arrendament.



llaurador Bartomeu Sebastià, habitant d'Onda<sup>81</sup>. Probablement, la soldada que rebria aquesta fadrina en finalitzar els seus serveis constituïria el dot per al seu matrimoni. Això és el que feien les joves de famílies pobres, que en la seua adolescència entraven com a criades dels veïns acomodats, fins que a l'arribar a l'edat de casar-se —als disset o divuit anys— acabava el seu contracte i rebien dels amos els diners per a dotar-se.<sup>82</sup> Els mossos masculins, si atenem els que tenia Pere Moliner en l'hostal de la Cova del Colom en 1495, es reclutaven en una població flotant, sovint immersa en el món de la marginació, on no mancava algun “home de mala vida, roffià o vagabunt”<sup>83</sup>. I fins i tot hi havia hostalers que explotaven el treball de veritables esclaus de procedència exòtica, com Joan Bernat, que en 1435 posseïa “un sclau de edat de XX anys, poch més o menys, de nació de albanès”<sup>84</sup>.

#### 4. LES PRÀCTIQUES REPRESSIVES

Les disposicions que els jurats de Castelló, colpits pel terratrèmol de Nàpols, havien adoptat en 1457 contra les transgressions sexuals no van ser les primeres. A la ciutat de València, que en aquest afer concret i en tants d'altres s'havia pres com a model, les crides de les autoritats contra aquests comportaments il·lícits, sobretot en les èpoques de calamitats demogràfiques, ja eren freqüents des de la primera meitat del segle XIV<sup>85</sup>. A Castelló les mesures més serioses degueren prendre's a l'inici de la següent centúria, ja que el capítol de les ordinacions contra les “dones que tenen amichs” data de l'any 1401<sup>86</sup>. Quatre anys després també s'adoptaven mesures contra l'activitat de

---

<sup>81</sup>AMC, 4 de maig de 1495.

<sup>82</sup>Sobre el treball domèstic de les fadrines i els dots, vegeu de Paulino IRADIEL, *Familia y función económica de la mujer en actividades no agrarias*, en “La condición de la mujer en la Edad Media”, Madrid, Universidad Complutense, 1986, pp. 223-259, i d'Antoni FURIÓ, *Tierra, familia y transmisión de la propiedad en el País Valenciano durante la Baja Edad Media*, en Reyna PASTOR (comp.), “Relaciones de poder, de producción y parentesco en la Edad Media y Moderna. Aproximación a su estudio”, Madrid, CSIC, 1990, pp. 305-328.

<sup>83</sup>AMC, CJ, 15 de gener de 1495.

<sup>84</sup>AMC, CJ, 26 de setembre de 1435. Sobre els esclaus domèstics, pot veure's l'obra de Jacques HEERS, *Esclavos y sirvientes en las sociedades mediterráneas durante la Edad Media*, València, Alfons el Magnànim, 1989.

<sup>85</sup>R. NARBONA, *op. cit.*, pp. 64-74.

<sup>86</sup>*Libre de ordinacions, op. cit.*, pp. 87-88.

les “dones seglars” durant a setmana santa, amb la seua reclusió obligatòria en l'hospital de la vila,<sup>87</sup> però malgrat l'evidència de pestes i altres catàstrofes durant les primeres dècades del Quatre-cents no es produí un increment de les ordinations repressives d'aquestes transgressions. En 1404 l'epidèmia que sofria la vila s'atribuïa a “nostres peccats” i per a aplacar la ira divina s'organitzà una processó. Durant els anys vint les pestes foren freqüents: en 1420 hi hagué una epidèmia, en 1427 s'al·ludia a “la mortalitat que és en la vila de Castelló” i en 1429 les autoritats s'alertaren davant el possible contagi de “les morts terribles” de València. Tampoc faltaren les catàstrofes en 1435, 1439 i 1444, i concretament les “mortalitats” i “grans temporals” d'aquest any degueren influir en el zel repressiu que s'observa en 1445<sup>88</sup>. Però la pràctica de les autoritats seria, més que no crear nous establiments, recordar mitjançant crides públiques la vigència del capítol de 1401. Va ser sobretot a partir de 1450, durant una època d'una gran depressió demogràfica i econòmica de la vila, quan comencen a trobar-se de fet les disposicions —algunes renovades— contra les activitats de les males dones i altres delictes sexuals. Així, a més de la crida de 1457 hi hagué la de 1466 condemnant les dones amigades a l'expulsió de la vila, i en 1475 es feia explícit el lligam entre la pesta i aquestes disposicions repressives, que s'entien com una penitència pública<sup>89</sup>. El mateix succeí en 1476 i en 1485, quan el justícia local manà que “qualsevulla dona que tinga amich e visqua amigada, ne altra no tenint amich, vevint dessonestament” que se n'anassen de la vila i del seu terme, sota la pena de ser assotades<sup>90</sup>. Finalment, l’“infortuni de mortaldat e pestilència” que sacsejà Castelló durant els anys noranta degué ser un factor que contribuiria a l'onada repressiva de 1495.<sup>91</sup>

Per a fer complir les ordinations preses en 1457 contra les transgressions sexuals, el consell preveia l'aplicació de penes corporals i pecuniàries. El rigor del càstig, proporcional a la la gravetat del delicte, translluïa la

---

<sup>87</sup>Aquesta pràctica era habitual a València, pel que fa a Castelló vegeu les dades que aporta J. SÁNCHEZ ADELL, *Castellón de la Plana, op. cit.*, p. 165.

<sup>88</sup>Les dades sobre les mortaldats provenen de J. SÁNCHEZ ADELL, *Castellón de la Plana, op. cit.*, pp. 58-59 i de Francisco A. ROCA TRAVER, *Cuestiones de demografía medieval, “Hispania”, XIII (1953)*, pp. 3-36.

<sup>89</sup>AMC, CJ, 2 de genr de 1466 i LC (1475-76), 18 i 25 de juliol de 1475.

<sup>90</sup>AMC, LC (1475-76), 4 de febrer de 1476 i CJ, 3 de gener de 1485.

<sup>91</sup>AMC, LC (1490-91) 23 d'abril i 5 de setembre de 1490. A València les disposicions repressives continuaven prenent-se en els anys posteriors a les pestes, però era en aquests moments traumàtics quan s'aplicaven amb major rigor, segons R. NARBONA, *op. cit.*, pp. 72-76.

perillositat que les diferents conductes il·lícites tenien a ulls dels dirigents locals. Les activitats dels alcavots i els “freqüentadors de bordells” eren les més amenaçadores per a l'ordre social i per això devien ser foragitats. En cas contrari, l'alcavot havia de córrer la vila “tot nuu, ab grans açots”. Aquesta pena corporal també s'aplicava als pares que prostituïen les seues filles<sup>92</sup>, però s'hi afegien condicions més infamants i una flagel·lació més cruenta, ja que “tal pare o mare, portants cavalcants sobre hun asse, nus, ab allaça al cap, sien açotats ab açots mortals per la vila e lochs acostumats de aquella”. De manera semblant, s'assimilaven als alcavots els marits que consentien l'adulteri de la seua muller i, per tant, eren castigats tots dos cònjuges a córrer la vila “nus ab greus açots”. També s'exposaven a ser fuetejades les dones públiques que exercien l'ofici pel seu compte, fora del control municipal, si no acceptaven de recloure's al bordell públic. Les dones amigades amb un veí casat rebien el mateix tractament de les prostitutes, mentre que l'adulteri d'un home mullerat, bé fos amb una dona soltera o maridada, es castigava amb la flagel·lació dels dos amants<sup>93</sup>. Ara bé, els adúlter que havien d'exposar-se al fuet eren només els sectors populars, mentre que les disposicions dels jurats —tal com preveia la legislació foral— estalviaven aquest càstig als prohoms locals i a les seues mullers i filles, en la mesura que s'inclouïen en l'ambigua categoria d'“hom honrat o dona honrada”, és a dir, en qualsevol cas veïns amb un nivell econòmic benestant. Aquests prohoms veïen commutada la pena corporal per una multa en diners —60 morabatins— i dos anys de bandejament fora de la vila.

Aquestes mesures repressives, que es preniën en moments de crispació social provocada per epidèmies, males collites i altres esdeveniments catastròfics, no sempre s'aplicaven amb la màxima severitat. El rigor del càstig tendia a mitigar-se quan la situació es normalitzava, però la relaxació no afectava tothom per igual, sinó que beneficiava sobretot els homes que

---

<sup>92</sup>La prostitució de menors consentida o estimulada per les mares no era estranya en els medis urbans submergits en la pobresa. A la València de finals del segle XIV hi ha dones com la muller de Pere Paradella que “té una filla... la qual liura a capellans e a frares e altres gents, faent-se mingancera”, segons M. C. PERIS, *La prostitució valenciana*, art. cit. De la mateixa manera, el procés per estupre contra el cavaller Arnau Albertí que tingué lloc a Barcelona a inicis del segle XV ofereix una àmplia nòmina de menors que foren prostituïdes amb el consentiment de les mares, vegeu l'edició de Jaume RIERA I SANS, *El cavaller i l'alcavota. Un procés medieval*, Barcelona, Club Editor, 1987.

<sup>93</sup>Aquestes penes eren les mateixes que estipulaven els Furs, encara que en la legislació general no s'indicava que els alcavots de les seues filles haguessen de ser assotats sobre un ase, vegeu la clàssica obra de P. J. TARAÇONA, *op. cit.*, pp. 376-380.

cometien les transgressions, mentre que les dones havien d'afrontar un tractament més inflexible. D'entrada, hi ha constància que algunes alcavotes foren castigades d'acord amb la severitat de les ordinacions municipals i forals. En febrer de 1490 Caterina, l'amiga de Bernat Sardo, va ser denunciada per alcavota i les autoritats locals acordaren en una sessió del consell que “fos açotada e bandejada per la vila e lochs de aquella”. Pocs dies després, a inicis de març, el justícia exposava davant els consellers que “haja pres una dona per alcavota e aquella haja açotada e castigada” i encara n'havia detinguda una altra que, segons deia, “no sols és mala de son cors, mas encara se provarà ésser alcavota”, i la llista no acabava ací, sinó que “deliberàs passar avant en moltes altres”<sup>94</sup>. Tot al contrari, en 1445, abans de les disposicions citades però amb la legislació foral en plena vigència, veïns com Jaume Alberit i Pere Valero que vivien en concubinatge no eren amenaçats amb els assots, sinó amb una multa en metàl·lic, això sí, de l'elevat muntant de 2.200 sous<sup>95</sup>. La diferència del tracte pot apreciar-se en 1448, quan Jaume Alberit tornà a rebre un manament perquè llançàs de la seua casa la dona amb qui vivia, sota l'amenaça d'un pagament de 1.100 sous, mentre que a ella se li exigia anar-se'n de la vila o tancar-se al bordell, i en cas de resistència ser assotada públicament<sup>96</sup>. Altres vegades, el justícia fins i tot protegia amb l'anonimat els homes adúlter, mentre que tot el pes de la llei queia sobre la dona. Així, en 1495 uns veïns escandalitzats pels adulteris d'Úrsula, la muller d'Antoni Roderó, no dubtaren a denunciar-la en veure “entrar los hòmens que comuniquen ab ella, e de fet trobaren entrar ab la dita dona un home del qual, per honestat, no-s cura fer relació”. El resultat fou l'empresonament de la dona mentre es decidia la seua expulsió de la vila, mentre que el veí adúlter quedava sa i estalvi<sup>97</sup>.

El mateix succeïa amb les dones que exercien la prostitució en els hostals de la vila. Segons els manaments del justícia de 1445, les penes per als hostalers que acollien als seus establiments “fembres públiques” eren multes que podien oscil·lar de mig a dos milers de sous<sup>98</sup>. Aquestes sancions rarament es cobrarien íntegres, atesa la pràctica de les gràcies, i fins i tot

---

<sup>94</sup>AMC, LC (1489-90), 27 de febrer i 3 de març de 1490.

<sup>95</sup>AMC, CJ. 9 de març i 5 de maig de 1495.

<sup>96</sup>AMC, CJ, 5 d'abril de 1448.

<sup>97</sup>AMC, CJ, 12 de juny de 1495.

<sup>98</sup>AMC, CJ, 24 de gener, 12 de març i 3 de juny de 1445.

podien ser irrisòries, si es té en compte que, ja en 1495, els hostalers només havien de fer front a una multa de seixanta sous, quan les dones eren amenaçades amb la pena d'assots si no abandonaven la vila. Els cinc manaments d'aquest any contra les dones amigades o que exercien la prostitució il·legalment les obligaven a abandonar la vila o a recloure's al bordell oficial, sota l'amenaça de cinquanta assots, que en algun cas podien commutar-se per cinquanta morabatins, una suma realment elevada, que equivalia a la meitat del salari anual del justícia<sup>99</sup>.

En definitiva, mentre els veïns adúlterers i els hostalers podien pagar la seua transgressió amb una sanció pecuniària, les dones es veien castigades amb l'exclusió de la societat local, bé fos amb el bandejament o la reclusió en el bordell públic, i en cas de no fer-ho s'exposaven a ser assotades. Ara bé, les influències que podien tenir les acusades i el conflicte de jurisdiccions entre el justícia i el surrogat del governador, que tenia també el seu tribunal en la vila, sovint eren aprofitades per a eludir el càstig. Així, les úniques dones que hi ha constància que foren flagel·lades eren les alcavotes, mentre que les amigades podien escapolar-se en més d'una ocasió. En març de 1490 el justícia comunicava al consell els entrebancs que li posava el lloctinent de governador en la persecussió dels crims carnals, fins al punt que "ha feta inhibició e manat a ell que no s'entrameta de una dona la qual no sols és mala de son cors, ans encara se provarà ésser alcavota". La solidaritat d'interessos entre el justícia local i el consell pel que feia a la repressió dels comportaments il·lícits motivà, així, que els jurats enviassen un missatge al rei per a informar-lo de l'obstrucció que es feia des de la governació<sup>100</sup>.

D'altra banda, aquesta política moralitzadora xocava contra la resistència de les acusades. N'hi havia que s'oposaven obertament als manaments del justícia, com la muller d'en Sagner, que malgrat el rebuig dels veïns i les ordres judicials perquè se n'anàs del carrer havia respost que "a despit de qui n feya, que ella hi restaria". Aquests manaments, doncs, podien repetir-se una i altra vegada sense efecte, i de fet la dona que vivia amb Jaume Alberit en 1448 ja havia desoït diversos requeriments perquè abandonàs la vila. Fins i tot Úrsula, la muller d'Antoni Roderó, malgrat haver estat trobada en adulteri flagrant, en lloc de ser bandejada immediatament passà per la

---

<sup>99</sup>AMC, CJ, 26 de gener, 1, 9 i 17 de juny i 22 de setembre de 1495. Pel que fa als hostalers, 15 de gener de 1495.

<sup>100</sup>AMC, LC (1489-90), 3 de març de 1490.

presó unes hores, però aviat va quedar lliure, sota arrest, amb la condició de no eixir dels murs la vila, i tres dies després ja se li permetia anar per tot el terme. Però el cas més tenaç de resistència als manaments del justícia fou el de Gabriela Balaguer, coneguda també com a Gabriela Mompeona.

En un principi, aquesta dona era tinguda per respectable. De la seua condició de veïna de Castelló, no n'hi dubte, ja que en el padró de la peita de 1497 figurava com a resident en la parròquia de Santa Maria, ben a prop de prohoms rics de la vila com el llaurador Miquel Jover, amb més de vint mil sous de patrimoni, Joan Santalínea, Joan Martí i l'apotecari Pere Feliu, que posseïen béns als voltant dels deu mil sous. I més significatiu encara, la dona tenia per veí el cavaller Rampsó de Viciano, que ocupava el càrrec de lloctinent de governador en la demarcació del riu Uixó. Prova de la seua aparent respectabilitat és que havia estat casera del prevere Jaume Coll fins que aquest va morir. La pèrdua d'aquesta col·locació degué posar-la en una situació econòmica ben desfavorable, una viuda pobra que no posseïa més d'un centenar de sous de patrimoni.

En gener de 1495 les seues activitats ja eren suficientment conegudes i el dia 21 el justícia li assignà tres dies perquè “haja buydat e se'n sia anada de la present vila de Castelló”. La causa del bandejament era que na Balaguera estava considerada una “dona amigada” que vivia “desonestament ab molts de la present vila”. Dos dies després na Gabriela va recórrer amb una “ferma de dret” davant el lloctinent de governador, Rampsó de Viciano, al·legant que era viuda i indefensa i rebutjà les acusacions dient que “no sab ella que la vida sua sia mala ne de tals actes que aquella deja ésser foragitada”<sup>101</sup>. El mateix dia es manava des de la governació al justícia que no s'entrometés en el cas, cosa que fou contestada per aquest recordant que en els afers de “bagasses e males dones” el jutge ordinari és el justícia local. De moment, gràcies al conflicte de jurisdiccions, Gabriela Balaguer havia aconseguit frenar la seua expulsió de la vila, però l'hostilitat d'alguns dels seus veïns era ben manifesta, i no van perdien cap oportunitat de demostrar-ho. Així, el 23 de març, el paraire Pere Abella comparegué davant la cort del justícia per a reclamar a Gabriel Llopis, un ballester que actuava com a procurador de na Balaguera, el compliment de la permuta d'una casa que havia efectuat amb una de la dona. És possible que aquesta s'hagués vist obligada per la pressió dels veïns a canviar de domicili, però sembla que se

---

<sup>101</sup>La interposició de la “ferma de dret” s'esmenta en AMC, CJ, 23 de març de 1495.

n'havia fet enrere. Que l'afer estava lligat directament a la demanda d'expulsió queda palès perquè el seu procurador presentà en el judici la “ferma de dret” que Gabriela havia posat davant el governador.

La postura obstructionista de Rampsó de Viciano continuava evitant el compliment de la disposició del justícia, fins al punt que les autoritats municipals van passar per damunt d'ell per a recórrer directament al seu superior de València. Per mitjà del síndic que la vila mantenia en la capital del regne, els dirigents locals aconseguiren el 6 d'abril una carta del governador de València que els donava la raó en desautoritzar l'actitud del seu lloctinent de Castelló. Amb aquesta important basa en les seues mans els jurats Pere Joan i Bernat Gisbert acudiren el dia 28 a la cort del lloctinent de governador per a instar-lo a desistir de la seua obstrucció. Les paraules del seu cap de València no oferien cap dubte. Segons afirmava en la lletra les causes d'alcajots, vagabunts, bagasses i jocs eren competència exclusiva del justícia local, encara que els acusats fossen viudes i persones miserables. El governador recriminava al seu lloctinent de Castelló que “una causa que davant lo dit justícia se mena contra una dona pública que viu amigada e desonestament, appellada na Gabriela Balaguer, e vós, dit loctinent de governador l'haveu empachat al dit justícia” i reconeixia que l'expulsió de la dona l'han promoguda els jurats de la vila i “los vehïns que estan en lo carrer hon la dita Balaguera stà”<sup>102</sup>.

Amb el manament al seu lloctinent de Castelló perquè no intervingués en el cas, la sort de na Balaguera semblava decidida, però davant d'aquesta nova ofensiva legal la dona va buscar en juny un procurador professional, el notari Guillem Feliu, que sens dubte era un bon coneixedor de la burocràcia judicial, ja que havia estat escrivà del justícia en 1492 i encara tornaria a ser-ho en 1499 i 1500<sup>103</sup>. Però en aquestes altures ja era difícil parar la maquinària judicial, i pocs dies després, el 17 del mateix mes, li arribà un manament del justícia, a instància dels jurats, del procurador fiscal i d'alguns veïns, que en tres dies havia d'anar-se'n de la vila, sota pena de cinquanta morabatins o la mateixa quantitat d'assots. Poca cosa pogué fer sinó acceptar, ni que fos com a mera tàctica, les ordres del justícia. Havia passat mig any abans que el manament inicial pogués considerar-se ferm, però amb tot l'expulsió degué

---

<sup>102</sup>AMC, CJ, 28 d'abril de 1495.

<sup>103</sup>AMC, CJ, 15 de juny de 1495. Sobre la trajectòria professional del notari, vegeu Pau VICIANO, *Els cofres del rei. Rendes i gestors de la batllia de Castelló (1366-1500)*, Catarroja-Barcelona, 2000, p. 181.

frustrar-se, o almenys seria per poc de temps, ja que en 1497 Gabriela Balaguer encara figurava com a contribuent en el llibre de la peita.

A mesura que s'acostava l'època moderna el clima d'intransigència contra la sexualitat il·lícita es feia més rigorós. I bona prova d'això era que les actituds oficials eren cada volta més assumides pel conjunt de la població, fins al punt que moltes de les accions repressives dutes a terme pel justícia en 1495 havien començat a instància de persones —homes— que vivien al costat de les dones acusades de conducta deshonest. El cas d'Úrsula Rodero deixava ben clar fins a on podia arribar el zel moralista dels prohoms castellonencs. El jurat Pere Eiximeno, el teixidor Antoni Ebrí i Pere Porcar, juntament amb altres homes del veïnat, es presentaren a mitja nit en el domicili del justícia i del seu lloctinent per tal que “anassen a fer escrutini en la casa de la dita dona”. Traure del llit a l'autoritat judicial per a dur a terme un escorcoll només devia estar justificat si es tractava d'un delicte flagrant. No hi havia possibilitat d'error. Aquella nit el jurat i els seus veïns s'havien dedicat a espiar la porta de na Úrsula: havien “tengut sos concerts e aguayts per veure entrar los hòmens que comuniquen ab ella, e de fet trobaren entrar ab la dita dona hun home”. Així, els amants foren sorpresos per la irrupció del justícia, del seu lloctinent i de la comissió de veïns, que “trobaren alí lo dit home, qui vist los dits oficials e gent se era amagat”. La dona, “trobada en lo dit delicte de adulteri”, va ser lliurada a la justícia, mentre que l'amant es va beneficiar de la discreció dels seus cívics veïns. Al cap i a la fi —devien pensar— no havia estat més que la víctima de la seducció d'una mala dona. I de fet, els veritables perills de la luxúria, els que podien pervertir els fonaments de la societat, no eren els que temptaven els prohoms, sinó els que amenaçaven la virtut de les seues esposes i filles, ja que l'adulteri i les relacions extramatrimonials de les joves qüestionaven, respectivament, la legitimitat de la descendència i les estratègies paternes d'aliances familiars. Al mateix temps, la prostitució es considerava un mal menor per a evitar aquestes i d'altres pràctiques deshonestes, però amb la condició que l'activitat de les “males dones” quedàs acotada, per evitar el mal exemple, en un lloc sotmès per major seguretat al control del mateix municipi. Aquesta tolerància limitada era l'altra cara necessària de la repressió dels comportaments transgressors. El bordell públic es veia, així, com una eina que contribuïa a l'estabilitat i a la reproducció de l'ordre social.